

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут

Кафедра правоохоронної діяльності

Сворак С. Д., Гуменицька В.В.

**ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ
ПІДХОДИ**

**Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
здобувачів заочної форми здобуття освіти
спеціальності К9 Правоохоронна діяльність**

**Івано-Франківськ
2025**

Затверджено на засіданні кафедри правоохоронної діяльності навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 4 від «12» листопада 2025 року)

Схвалено Науково-методичною радою навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від «25» листопада 2025 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 5 від «29» грудня 2025 р.)

Рецензенти:

Медицький Ігор Богданович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної діяльності навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Андріюк Володимир Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сворак С.Д., Гуменицька В.В. Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи. Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять здобувачів заочної форми здобуття освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність. Івано-Франківськ: навчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2025. 18 с.

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» містять плани семінарських занять та короткий виклад матеріалу до кожної теми; контрольні запитання; схематичні, теоретико-аналітичні, практичні та тестові завдання; тематику рефератів; перелік необхідної для вивчення літератури. Розраховані на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність.

© Сворак С. Д., Гуменицька В.В., 2025

© Карпатський національний

ПЕРЕДМОВА

«Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» - теоретична та базова навчальна дисципліна, що має на меті оволодіння здобувачами вищої освіти системою сучасних теоретичних знань про загальні правові явища та державні інститути, розуміння функцій держави, форм та суб'єктів реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності, дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави. Вона закладає основу для розуміння права як соціального регулятора та держави як основного інституту управління суспільством.

Навчальна дисципліна покликана сприяти засвоєнню здобувачами комплексу знань щодо доктринальних підходів до визначення поняття «правоохоронна функція держави», що становить комплексний пріоритетний напрямок державної політики, цілісного уявлення про правоохоронну діяльність держави, її значення та роль у забезпеченні правопорядку.

Здобувачі повинні, насамперед, бути глибоко обізнані з основними принципами, закономірностями і механізмами, що визначають функціонування держави і права, оволодіти понятійним апаратом та науковими категоріями, що становлять підґрунтя для правотворчої та правозастосовчої діяльності, а також розвинути правову культуру і свідомість правоохоронців.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, вивчення сутності, завдань і основних аспектів правоохоронної діяльності, її місця в структурі державної влади, детальний аналіз правоохоронної функції держави як однієї з основних пріоритетних напрямків державної політики.

Вивчення загальних закономірностей виникнення, функціонування та розвитку державно-правової дійсності, які є предметом дослідження даної дисципліни, допомагає вирішувати правові проблеми, пояснює, як закони впливають на суспільство і як їх реформувати для досягнення справедливості й ефективності. Навчальна дисципліна «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» є базою для розуміння формування законодавства, напрямків діяльності правоохоронних органів і розробки політики ефективної діяльності держави у сфері захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку. Відповідно питання опанування дисципліни є необхідною складовою якісної підготовки фахівців в галузі безпеки та оборони.

Підготовка до семінарських занять передбачає вивчення також і тих питань або окремих їх аспектів, які не охоплюються лекційним курсом, проте виносяться для обговорення на семінарських заняттях. Тому здобувачі освіти мають самостійно опрацювати ці питання та підготувати на них відповіді, враховуючи методичні вказівки й рекомендації, що містяться в цьому навчально-методичному виданні.

Додатковим засобом активізації самостійної роботи є написання рефератів, тематика яких подана до кожної теми. Реферати виконуються на основі аналізу наукової та навчальної юридичної, соціологічної, політологічної, філософської та іншої необхідної літератури, належним чином (відповідно до вимог, що ставляться до їх написання) оформляються, захищаються на присвяченому вказаній темі семінарському занятті шляхом викладу основних його положень і здаються викладачеві.

Важливо наголосити, що окрім опрацювання питань теми та написання рефератів, здобувачі зобов'язані досконало засвоїти ключові поняття теми та знати напам'ять їхні дефініції; виконати схематичні, теоретико-аналітичні та практичні завдання. Усі зазначені завдання мають бути оформлені в письмовій формі. Невиконання чи неналежне виконання таких завдань може бути підставою для виставлення незадовільної оцінки.

Виступаючи на семінарі, здобувач повинен чітко і лаконічно висловлювати свої думки, не відхиляючись від обговорюваної теми, вміти об'єктивно аналізувати, критично мислити, визначати причинно-наслідкові зв'язки, давати правову оцінку, робити власні висновки. При цьому можна користуватись своїм конспектом, але не зачитувати його замість свого усного виступу. Спірні і дискусійні питання вирішуються під керівництвом викладача в процесі детального аналізу та обговорення на семінарському занятті.

Основними джерелами вивчення курсу «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» для здобувачів денної форми здобуття освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність є:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
4. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
6. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
8. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
9. Історія правоохоронних органів України [Електронний ресурс] : підручник / С. В. Банах, А. В. Грубінко, В. В. Савенко, В. З. Ухач. - Тернопіль : ЗУНУ, 2021. - 232 с.
10. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
11. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
12. Судові та правоохоронні органи України : підручник / В. В. Дараган, О. П. Бойко, Т. Г. Бадалова та ін.; 2-е вид., доп. і перероб.– Дніпро : ДДУВС, 2023. – 436 с.
13. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
14. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
15. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. - 656 с.
16. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
17. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
18. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ. ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.

2 год.

Тема присвячена комплексному вивченню поняття держави, що охоплює аналіз її сутності, природи, історичного розвитку та базових структурних характеристик. Особливу увагу необхідно приділити вивченню конститутивних ознак держави, а також розкриттю теорії «трьох елементів держави», яка включає субстанційний, територіальний та інституційний компоненти. У межах теми важливо також розглянути питання легітимності та легальності державної влади як фундаментальних умов її стабільності та ефективного функціонування.

Невід’ємною складовою розуміння держави виступає її соціальна сутність та призначення. Держава покликана забезпечувати баланс інтересів різних груп населення, підтримувати соціальну справедливість і правопорядок. Для цього вона здійснює широкий спектр функцій, які відображають основні напрями її діяльності. Дослідження змісту функцій держави передбачає їх комплексний аналіз у кількох взаємопов’язаних аспектах. По-перше, необхідна систематизація функцій держави як цілісної системи основних напрямів її діяльності, що відображають соціальне призначення та сутність державної влади. По-друге, важливим є розмежування внутрішніх функцій (спрямованих на організацію суспільного життя всередині країни) та зовнішніх функцій (реалізованих у сфері міжнародних відносин), оскільки кожна група має специфічні цілі, методи та механізми здійснення. По-третє, ґрунтовне усвідомлення багатокритеріальної класифікації функцій – за їх характером (регулятивні, охоронні), за сферами суспільного життя (економічна, соціальна, політична, екологічна), за тривалістю (постійні, тимчасові), за спрямованістю дій та засобами реалізації (правові, організаційні) тощо.

Окремого розгляду потребують форми та методи здійснення державних функцій, які визначають, у який спосіб держава реалізує свої завдання — через правотворення, правозастосування, організаційну діяльність чи інші управлінські механізми. Серед найважливіших функцій держави особливе місце посідає правоохоронна функція, спрямована на забезпечення законності, правопорядку та захисту прав і свобод людини. Її сутність розкривається через систему ознак, принципів і методів, що визначають характер правоохоронної діяльності. Важливою є також характеристика суб’єктів, які реалізують правоохоронну функцію держави — від спеціалізованих органів до інституцій загальної компетенції.

Питання для обговорення:

1. Поняття держави.

1.1. Поняття та ознаки держави.

1.2. Теорія «трьох елементів держави»: субстанційний, територіальний та інституційний.

1.3. Державна влада як ознака держави, її легітимність та легальність.

2. Соціальна сутність та призначення держави.

3. Поняття та зміст функцій держави.

4. Види функцій держави.

4.1. Класифікація функцій держави.

4.2. Внутрішні функції держави.

4.3. Зовнішні функції держави.

5. Форми та методи здійснення функцій держави.

6. Поняття та сутність правоохоронної функції держави.

6.1. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності.

6.2. Суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави.

6.3. Принципи та методи правоохоронної функції держави.

Ключові поняття: держава, державна влада, легітимність державної влади, легальність державної влади, функції держави, внутрішні функції держави, зовнішні функції держави, форми здійснення функцій держави, методи здійснення функцій держави, правоохоронна функція держави, суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави.

Контрольні запитання:

1. Які основні ознаки відрізняють державу від інших соціальних інститутів та форм організації суспільства?

2. Що являють собою три елементи держави згідно з класичною теорією, та чому всі три є обов'язковими?

3. У чому полягає різниця між легітимністю та легальністю державної влади? Наведіть приклади.

4. Чи може існувати держава без суверенітету? Поясніть свою відповідь.

5. Які функції виконує держава як основний інститут політичної системи суспільства?

6. У чому полягає соціальна сутність держави з позиції різних теоретичних підходів?

7. Як співвідносяться поняття "сутність держави" та "призначення держави"?

8. Що таке функції держави? Чим вони відрізняються від функцій окремих державних органів?

9. Як співвідносяться поняття "сутність держави", "завдання держави" та "функції держави"?

10. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники впливають на формування функцій держави?

11. За якими критеріями класифікують функції держави?

12. У чому полягає різниця між внутрішніми та зовнішніми функціями держави?

13. Назвіть основні внутрішні функції сучасної держави та розкрийте зміст кожної з них.

14. Що таке постійні та тимчасові функції держави? Наведіть приклади.

15. Що розуміють під формами здійснення функцій держави?

16. Які правові форми здійснення функцій держави ви знаєте? У чому їх особливості?

17. Чим відрізняються правові форми від організаційних форм здійснення функцій держави?

18. Що таке методи здійснення функцій держави? Які основні методи ви

знаєте?

19. Чим відрізняються методи переконання від методів примусу?
20. Як співвідносяться форми та методи здійснення функцій держави?
21. Що таке правоохоронна функція держави? Яке її місце в системі функцій держави?
22. Які основні ознаки характеризують правоохоронну функцію держави?
23. Як правоохоронна функція держави співвідноситься з правоохоронною діяльністю?
24. Хто є суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави?
25. Які органи в Україні здійснюють правоохоронну функцію? Чи всі вони є правоохоронними органами?
26. Які принципи лежать в основі реалізації правоохоронної функції держави?
27. Які методи використовуються при здійсненні правоохоронної функції держави?
28. Чим відрізняються методи правоохоронної діяльності від методів інших видів державної діяльності?
29. Яке значення має правоохоронна функція для забезпечення законності та правопорядку в державі?
30. Як розвивається правоохоронна функція Української держави в умовах воєнного стану?

Схематичне завдання:

1. Складіть порівняльну таблицю легальності та легітимності державної влади за різними критеріями розмежування.
2. Зобразіть схематично обов'язкові та допоміжні ознаки держави. Дайте коротку характеристику кожної з них.
3. Побудуйте розширену схему функцій держави та охарактеризуйте зміст кожної функції.
4. Накресліть розширену схему суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави.

Теоретико-аналітичне завдання:

Проаналізуйте підходи щодо визначення поняття правоохоронної функції держави.

Практичне завдання:

Уявіть, що внаслідок екологічної катастрофи більшість населення покинула певну державу і на її території залишилася лише обмежена група чиновників, які зберігають апарат управління та проголошують закони. Чи продовжує існувати ця "державна" згідно з теорією "трьох елементів" (субстанційний, територіальний та інституційний)? Вашу відповідь обґрунтуйте.

Реферати:

1. Функції сучасної держави.
2. Особливості соціальної функції держави в Україні.
3. Форми та методи здійснення функцій держави.

4. Глобальні проблеми людства і функції сучасної держави.
5. Правоохоронна функція та правоохоронна діяльність як складові правової держави.
6. Патрульна поліція як суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави.
7. Особливості реалізації правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
3. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
4. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
5. Судові та правоохоронні органи України : підручник / В. В. Дараган, О. П. Бойко, Т. Г. Бадалова та ін.; 2-е вид., доп. і перероб.– Дніпро : ДДУВС, 2023. – 436 с.
6. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
8. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
9. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
10. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
11. Белов Д.М., Швед І.І., Белова М.В. Правоохоронна функція держави: роль та місце органів прокуратури. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. 2023. Випуск 76. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/4.pdf>
12. Муляр Г. В. Діяльність органів Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, Сер.: Юриспруденція. 2023. № 61. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/61_2023.pdf#page=13
13. Савицька Н. А. Правоохоронна функція держави та роль нотаріату в її реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 42. том 1. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_1/10.pdf

14. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. - 656 с.

ТЕМА 2. НОРМА ПРАВА. ДЖЕРЕЛА ПРАВА.

2 год.

Тема присвячена дослідженню поняття, характерних ознак, внутрішньої структури та видів правової норми, а також з'ясуванню сутності джерел (форм) права як способів зовнішнього вираження та формально-юридичного закріплення загальнообов'язкових правил поведінки.

У межах теми здобувачам необхідно здійснити ґрунтовний аналіз категорії «норма права», визначити її ознаки, соціально-правове призначення та місце в механізмі правового регулювання. Особливої уваги заслуговує дослідження внутрішньої структури правової норми, яка у класичній доктрині складається з трьох взаємопов'язаних елементів: гіпотези, диспозиції та санкції. Саме їх взаємодія забезпечує можливість чіткого нормативного регулювання суспільних відносин, визначаючи умови застосування норми, модель належної (або забороненої) поведінки, а також наслідки її порушення. Важливою складовою опрацювання матеріалу є вивчення класифікації норм права за основними критеріями: предметом і методом правового регулювання, функціональною роллю, характером припису, способом викладення правила поведінки, юридичною силою, сферою дії тощо.

Вивчаючи питання джерел (форм) права, здобувачі повинні насамперед усвідомити сутність цього поняття, оскільки саме через відповідні форми відбувається офіційне закріплення правових норм і забезпечується їх дія в правовій системі. У межах теми передбачено аналіз загальної класифікації джерел права та характеристику їх основних видів: правового звичаю, судового прецеденту, нормативно-правового договору та нормативно-правового акта.

Окрім загальнотеоретичної характеристики, необхідно проаналізувати особливості застосування зазначених джерел (форм) права в Україні, приділивши увагу ролі Конституції України, законів, підзаконних нормативних актів, міжнародних договорів, судової практики Конституційного Суду України та правових позицій Верховного Суду.

Питання для обговорення:

I заняття

1. Поняття та ознаки норми права.

1.1. Поняття та ознаки норми права.

1.2. Відмінність правових норм від індивідуальних приписів.

2. Структура норми права.

2.1. Елементи типової норми права.

2.2. Класифікація диспозицій, гіпотез і санкцій.

3. Класифікація норм права.

II заняття

1. Джерела (форми) права: поняття, види.

1.1. Поняття джерела і форми права. Співвідношення форми і джерела права.

1.2. Класифікація джерел (форм) права.

2. Основні види джерел права в сучасних державах.

2.1. Правовий звичай: поняття, ознаки, види.

2.2. Правовий прецедент як джерело (форма) права та сфера його застосування.

2.3. Нормативно-правовий договір: поняття, ознаки, види.

2.4. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, види.

Ключові поняття: норма права, гіпотеза, диспозиція, санкція, нормативний припис, джерело (форма) права, правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, нормативно-правовий акт.

Контрольні запитання:

1. Що таке норма права та які її основні ознаки?
2. Чим правова норма відрізняється від індивідуального припису?
3. Які елементи входять до структури типової норми права?
4. У чому полягає сутність гіпотези, диспозиції та санкції?
5. Які види гіпотез, диспозицій і санкцій існують?
6. За якими критеріями класифікуються норми права?
7. Які відмінності між імперативними та диспозитивними нормами?
8. Що розуміють під формою та джерелом права?
9. У чому полягає співвідношення між поняттями «форма права» та «джерело права»?
10. Які види джерел (форм) права існують?
11. Що таке правовий звичай та які його ознаки?
12. Які види правових звичаїв виділяють?
13. Що таке правовий прецедент та у яких державах він має найбільше значення?
14. У чому полягають особливості нормативно-правового договору?
15. Що таке нормативно-правовий акт, які його ознаки та види?

Схематичне завдання:

1. Складіть розгорнуту схему класифікації елементів класичної норми права.
2. У вигляді розгорнутої схеми зобразіть систему джерел (форм) права України.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Визначте та проаналізуйте основні переваги нормативно-правових актів перед іншими джерелами права.

2. Проаналізуйте існуючу в Україні систему джерел (форм) права та визначте фактори, які вплинули на її формування.

3. Поясніть співвідношення понять «джерело права» (у матеріальному, ідеологічному та формально-юридичному сенсі) і «форма права». Яка позиція переважає в сучасній українській теорії права?

4. Поясніть у чому полягає головна відмінність норми права від інших соціальних норм?

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте наступні статті нормативно-правових актів України і визначте структуру закріплених в них правових норм або нормативних приписів, а також вкажіть, до якого виду належить кожен її структурний елемент та норма права в цілому:

1) ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу України

«Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років»;

2) ч. 1 ст. 48 Цивільного кодексу України

«Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою»;

3) ч. 3 ст. 48 Цивільного кодексу України

«Особа, до якої майно перейшло за відплатним договором, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття цього майна вона знала, що фізична особа, яка була оголошена померлою, жива»;

4) ч. 4 ст. 5 Кримінального кодексу України

«Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи»;

5) ч. 1 ст. 126 Цивільного кодексу України

«Учасник повного товариства, яке було створене на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства»;

6) ч. 2 ст. 17 Кримінального кодексу України

«Особа, яка добровільно відмовилася від доведення кримінального правопорушення до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення»;

7) ст. 113 Сімейного кодексу України

«Особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище»;

8) ч. 2 ст. 10 Цивільного кодексу України

«Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України»;

9) ч. 1 ст. 28 Цивільного кодексу України

«Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не випливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить»;

10) ст. 655 Цивільного кодексу України

«За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму».

3. Наведіть приклади статей з різних нормативно-правових актів України, в яких застосовується прямий, відсилочний і бланкетний способи викладу правових норм.

Тести для самоконтролю:

1. *Структура класичної норми права включає:*

- а) гіпотезу, диспозицію;
- б) гіпотезу, санкцію;
- в) диспозицію, санкцію;
- г) гіпотезу, диспозицію, санкцію.

2. *Диспозиція — це:*

- а) частина норми права, що вказує на фактичні обставини, при настанні яких потрібно виконати правило, викладене в нормі права;
- б) самостійна частина системи права, сукупність юридичних норм, що регулюють визначений вид якісно однорідних відносин;
- в) елемент механізму правового регулювання, що забезпечує перехід від ідеального уявленого законодавцем порядку до встановлення конкретної можливої або належної поведінки учасників суспільних відносин, передбаченої правовою нормою;
- г) це така поведінка людей, яка відповідає зразку, установленому нормою права;
- д) це елемент правової норми, який містить правило поведінки, вказує на права та обов'язки сторін у врегульованих нормою права суспільних відносинах.

3. *Санкція — це:*

- а) заохочувальні або каральні заходи (позитивні чи негативні наслідки), що наступають у випадку дотримання або, навпаки, порушення правила, закріпленого в нормі права;
- б) частина правової норми, що передбачає заходи примусового впливу, що застосовуються до порушника певного правила поведінки;
- в) обов'язок правопорушника, який не існував до вчинення правопорушення, суть якого полягає в настанні для правопорушника несприятливих наслідків за недотримання правової норми;
- г) частина правової норми, в якій вказуються сприятливі наслідки, що наступають у результаті дотримання правової норми.

4. *Гіпотеза — це:*

- а) частина норми права, що вказує на фактичні обставини, при настанні яких треба виконати правило поведінки, закріплене в нормі права;

- б) елемент правової норми, що містить правило поведінки, що вказує на права та обов'язки сторін у врегульованих суспільних відносинах;
- в) внутрішня розумова діяльність, ціль якої — зробити зміст норми права зрозумілим для себе;
- г) інтерпретація змісту норми права компетентними державними органами, окремими особами з метою правильного її розуміння, застосування організаціями, посадовими особами, громадянами.

5. Матеріальна норма:

- а) регламентує порядок реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків; розрахована на неправомірну поведінку і завжди містить санкції, що застосовуються до правопорушника;
- б) містить основні напрямки діяльності, на яких ґрунтується правова система;
- в) визначає юридичні права й обов'язки безпосередньо регульованих суспільних відносин;
- г) містить правовий матеріал, що використовується при застосуванні права.

6. Процесуальна норма — це:

- а) установлене державою правило поведінки, що діє лише тоді, коли учасники регульованих суспільних відносин самі для себе не встановили інших правил;
- б) норма, що визначає порядок, процедуру реалізації норм матеріального права;
- в) норма, що передбачає кілька варіантів поведінки сторін або санкцій за їх порушення;
- г) з абсолютною точністю визначає умови дії правової норми, права та обов'язки учасників відносин.

7. Яка з названих ознак є ознакою норми права:

- а) формальна визначеність;
- б) наявність державних повноважень;
- в) однорідність;
- г) постійність.

8. Норми права за функціональною спрямованістю:

- а) загальні та спеціальні;
- б) регулятивні та охоронні;
- в) матеріальні та процесуальні;
- г) тимчасові та надзвичайні.

9. Поняття «джерело права» та «форма права»:

- а) тотожні;
- б) поняття «джерело права» є ширшим, ніж поняття «форма права»;
- в) поняття «форма права» є ширшим, ніж поняття «джерело права».

10. Рішення адміністративного або судового органу по конкретній справі, якому надана нормативна сила і яке є зразком для вирішення аналогічних справ, - це:

- а) правовий звичай;

- б) вирок;
- в) правовий прецедент;
- г) нормативний договір.

11. Основною формою (джерелом) права України є:

- а) правовий звичай;
- б) нормативно-правовий акт;
- в) нормативний договір;
- г) правовий прецедент.

12. Угода між двома і більше суб'єктами права, що містить обов'язкові для них юридичні приписи, - це:

- а) контракт;
- б) правовий прецедент;
- в) нормативний договір;
- г) нормативно-правовий акт.

13. Правовий прецедент — це:

- а) письмовий документ, що виходить від компетентного державного органу і містить юридичні норми;
- б) спільний акт-документ, що містить норми права, що є результатом взаємопогоджувального волевиявлення правотворчих органів;
- в) рішення державного органу (судового, адміністративного) по конкретній юридичній справі, що є загальнообов'язковим прикладом (еталоном) для вирішення подальших аналогічних справ;
- г) санкціонований державою звичай, що набуває в силу цього загальнообов'язкове значення.

14. До юридичних джерел (форм) права не належать:

- а) нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір;
- б) корпоративні норми, ритуали;
- в) правовий звичай, правова доктрина;
- г) релігійно-правова норма, міжнародно-правовий акт.

15. Зазначте ознаки, що відрізняють нормативно-правовий акт від акта застосування права:

- а) акт застосування права завжди заснований на нормі права, повинний їй відповідати, не суперечити;
- б) акт застосування права розрахований на однократне застосування, а нормативно-правовий акт — на необмежену кількість застосувань;
- в) акт застосування права розрахований на чітко визначений випадок, а нормативно-правовий акт не вичерпує себе однократним застосуванням;
- г) усі перераховані.

Реферати:

1. Структура правової норми.

2. Нетипові норми права.
3. Відмінності правових норм від індивідуальних правових приписів: теоретичний і практичний аспекти.
4. Система джерел (форм) права України: види та сучасні тенденції розвитку.
5. Судовий прецедент у правовій системі України.
6. Нормативно-правовий акт як основне джерело права в Україні: поняття та ознаки.

Література

1. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
5. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
6. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
7. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
8. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
9. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
10. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
12. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 3. ПРАВОВІДНОСИНИ.

2 год.

Тема присвячена загальнотеоретичній характеристиці правовідносин, їх структури та елементів. Правовідносини є центральною ланкою механізму правового регулювання, завдяки якій абстрактні норми права трансформуються в конкретні суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників суспільних відносин. Саме через правовідносини право набуває реального соціального змісту та виконує свої регулятивну й охоронну функції. Глибоке розуміння природи правовідносин, їх структури, елементів, а також ролі юридичних фактів у динаміці правового

регулювання становить одну з фундаментальних складових професійної підготовки майбутніх правоохоронців.

Аналіз складу (структури) правовідносин, окрім визначення загального поняття структури правовідносин, передбачає детальну характеристику кожного структурного елементу правовідносин. При цьому здобувачі освіти повинні визначити поняття, ознаки та види суб'єктів правовідносин, охарактеризувавши таку їх юридичну властивість як правосуб'єктність, здійснити загальнотеоретичний аналіз об'єктів правовідносин (визначивши та охарактеризувавши поняття, ознаки та види об'єктів правовідносин).

Значну увагу слід приділити дослідженню юридичних фактів — життєвих обставин, з настанням чи припиненням яких норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Необхідно охарактеризувати їх ознаки, функції та класифікацію, зокрема поділ на події та дії, а також розмежувати правомірні та неправомірні дії як юридичні факти.

Питання для обговорення:

1. Поняття, ознаки та класифікація правовідносин.

2. Склад (структура) правовідносин.

- 2.1. Суб'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види.
- 2.2. Об'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види.
- 2.3. Зміст правовідносин. Юридичний зміст правовідносин.
- 2.4. Суб'єктивне право: поняття, зміст, структура.
- 2.5. Юридичний обов'язок: поняття, зміст, структура.

3. Юридичні факти.

- 3.1. Поняття та ознаки юридичних фактів.
- 3.2. Функції юридичних фактів.
- 3.3. Класифікація юридичних фактів.

Ключові поняття: правовідносини; суб'єкт правовідносин; об'єкт правовідносин; зміст правовідносин, суб'єктивне право; юридичний обов'язок; правоздатність; дієздатність; деліктоздатність; юридичний факт.

Контрольні запитання:

1. Що таке правовідносини? У чому полягає їх сутність?
2. Які основні ознаки правовідносин відрізняють їх від інших суспільних відносин?
3. Які є підходи до класифікації правовідносин? Наведіть приклади.
4. За якими критеріями здійснюється поділ правовідносин на регулятивні та охоронні?
5. У чому полягає різниця між матеріальними та процесуальними правовідносинами?
6. Які елементи утворюють структуру правовідносин?
7. Дайте визначення суб'єкта правовідносин.
8. У чому полягає правосуб'єктність? Які її елементи?
9. Які види суб'єктів правовідносин існують? Наведіть приклади.
10. Що є об'єктом правовідносин?

11. Що утворює юридичний зміст правовідносин?
12. Як співвідносяться фактичний і юридичний зміст правовідносин?
13. Дайте визначення суб'єктивного права.
14. Які елементи структури суб'єктивного права?
15. Які види суб'єктивних прав Вам відомі?
16. У чому полягає юридичний обов'язок?
17. Назвіть основні ознаки юридичного обов'язку.
18. Як співвідносяться суб'єктивні права та юридичні обов'язки?
19. Що таке юридичні факти та в чому їх призначення?
20. Які ознаки юридичних фактів є визначальними?
21. Які функції виконують юридичні факти у правовому регулюванні?
22. Які критерії застосовують для класифікації юридичних фактів?
23. У чому полягає відмінність між юридичними подіями та діями?
24. Дайте характеристику правомірних і неправомірних дій як юридичних фактів.

Схематичне завдання:

1. Зобразіть схематично взаємозв'язок норми права і правовідносин.
2. Складіть розширену схему класифікації юридичних фактів за різними критеріями.

Теоретико-аналітичне завдання:

Проаналізуйте чи завжди суб'єктивному праву однієї особи кореспондує юридичний обов'язок іншої особи. Наведіть приклади абсолютних і відносних правовідносин.

Практичне завдання:

1. Визначте, до якого виду (підвиду) належать наступні юридичні факти:
 - 1) заповіт;
 - 2) пожежа, що виникла в результаті підпалу;
 - 3) договір довічного утримання;
 - 4) наказ про переведення працівника на іншу посаду;
 - 5) виконання договору;
 - 6) смерть людини;
 - 7) народження людини;
 - 8) одностороння відмова від виконання умов договору;
 - 9) землетрус;
 - 10) наказ про відрахування студента;
 - 11) визнання судом громадянина померлим;
 - 12) видача бюро технічної інвентаризації свідоцтва про право приватної власності на земельну ділянку;
 - 13) розірвання договору;
 - 14) скоєння злочину.

Реферати:

1. Правовідносини як правова форма суспільних відносин: сутність, ознаки та значення.
2. Структура правовідносин: ключові елементи та їх взаємозв'язок.
3. Суб'єкти правовідносин: поняття, правосуб'єктність та її елементи (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність).
4. Зміст правовідносин: аналіз фактичного та юридичного змісту.
5. Юридичні факти: поняття, ознаки та їх роль у виникненні, зміні та припиненні правовідносин.
6. Функції юридичних фактів у механізмі правового регулювання.
7. Юридичні факти і соціальні ситуації.
8. Фіксація, посвідчення, встановлення і доказування юридичних фактів.

Література

1. Січевлюк В.А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади): монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. 462 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
3. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
5. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
6. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
7. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
8. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
9. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
10. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
11. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
12. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
13. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
14. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
15. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.

16. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.